

УДК 343.125.2:343.121.5

DOI [https://doi.org/10.32689/3083-7731-2026-2\(38\)-75-83](https://doi.org/10.32689/3083-7731-2026-2(38)-75-83)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ: ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Степанова Г. М., Борко Н. О., Кучеренко М. О.

PROCEDURAL SAFEGUARDS FOR THE RIGHTS OF A JUVENILE SUSPECT DURING DETENTION: ISSUES OF LEGAL REGULATION AND LAW ENFORCEMENT

Hanna Stepanova, Nadiia Borko, Mariia Kucherenko

Анотація

Метою статті є дослідження гарантій прав неповнолітнього підозрюваного під час затримання, виявлення недоліків їх нормативного закріплення та практичної реалізації, а також визначення напрямів удосконалення законодавства України.

Використано формально-юридичний, системно-структурний і порівняльно-правовий методи. Проаналізовано Конституцію України, Кримінальний процесуальний кодекс України, міжнародні акти та практику європейських судових інституцій.

Встановлено, що найбільші ризики порушення прав неповнолітнього виникають у перші години після обмеження свободи, коли дитина не завжди здатна оцінити своє процесуальне становище, зрозуміти надану інформацію та наслідки власних дій. Обґрунтовано, що участь захисника має забезпечуватися одразу після фактичного затримання і до отримання від неповнолітнього відомостей про обставини кримінального правопорушення. Наголошено на необхідності невідкладного повідомлення батьків або інших визначених законом осіб, точної фіксації часу затримання та роз'яснення прав зрозумілою для дитини мовою. Вручення стандартної пам'ятки без перевірки розуміння її змісту не може вважатися належним роз'ясненням прав.

Виявлено недостатню узгодженість порядку затримання, передбаченого статтями 207-213 КПК України, зі спеціальними гарантіями щодо неповнолітніх. Запропоновано конкретизувати порядок інформування затриманої дитини, фіксувати спосіб і час повідомлення батьків або законного представника та гарантувати участь захисника до початку спілкування службової особи з неповнолітнім щодо обставин правопорушення. Зроблено висновок, що ефективність процесуальних гарантій залежить від своєчасності та зрозумілості їх реалізації з урахуванням найкращих інтересів дитини.

Ключові слова: неповнолітній підозрюваний, затримання, процесуальні гарантії, право на захист, захисник, законний представник, права дитини.

Abstract

The article examines safeguards for the rights of a juvenile suspect during detention, identifies shortcomings in their regulation, and suggests ways to improve Ukrainian legislation. Formal legal, systemic, and comparative methods are used. The Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, international instruments, and European case law are analyzed. The greatest risks to a child's rights arise during the first hours after deprivation of liberty, when the child may be unable to assess their procedural status, understand the information provided, or anticipate the consequences of their actions. A defence lawyer should be involved immediately after detention and before the juvenile provides information about the criminal offence. Attention is paid to prompt notification of parents or other persons specified by law, accurate recording of the time of detention, and explanation of rights in language the child can understand. Providing a standard letter of rights without verifying whether its content has been understood cannot be regarded as an adequate explanation of procedural rights. The study reveals insufficient consistency between the general procedure established by Articles 207–213 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the special safeguards applicable to juveniles. It is proposed to specify the procedure for informing a detained child, record the method and time of notifying parents or a legal representative, and ensure the participation of a defence lawyer before an official discusses the circumstances

of the offence with the juvenile. The effectiveness of these safeguards depends on their timely and comprehensible implementation in accordance with the best interests of the child.

Key words: *juvenile suspect, detention, procedural safeguards, right to defence, defence lawyer, legal representative, children's rights.*

1. Вступ. Затримання неповнолітнього підозрюваного належить до найбільш чутливих заходів кримінального процесуального примусу. З моменту фактичного обмеження свободи дитина опиняється у незвичній для неї ситуації, зміст і правові наслідки якої вона не завжди здатна належно усвідомити. Вікові та психологічні особливості неповнолітнього підвищують ризик того, що надані йому процесуальні права залишаться формальними, якщо їх реалізація не буде забезпечена захисником, законним представником та уповноваженими службовими особами. Тому законність затримання неповнолітнього визначається не лише наявністю передбачених законом підстав, а й фактичним дотриманням спеціальних гарантій від моменту позбавлення його свободи пересування.

Правову основу таких гарантій становлять положення Конституції України про свободу та особисту недоторканність, повагу до гідності людини й особливу охорону дитинства [18]. Кримінальний процесуальний кодекс України визначає підстави затримання, момент, з якого особа вважається затриманою, порядок роз'яснення її прав, повідомлення інших осіб про затримання, залучення захисника та особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх [20]. Додаткове значення має законодавство про безоплатну правничу допомогу, яке передбачає можливість невідкладного залучення захисника до затриманої особи [19]. Разом ці положення формують нормативну модель, за якої неповнолітній має отримати реальну правничу допомогу з моменту фактичного затримання, а його батьки або інші законні представники повинні бути негайно поінформовані про застосований захід.

Проблематика кримінального процесуального затримання висвітлена у працях українських науковців з різних позицій. С. С. Барган, А. С. Абдель Фатах і М. М. Потоцький досліджують затримання як процесуальний засіб пізнавальної діяльності слідчого [1]. М. В. Гузела розглядає його як захід кримінального процесуального примусу в контексті гарантій статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [11], а А. Ф. Волобуєв аналізує затримання з погляду забезпечення належної правової процедури [21]. Окремі питання участі адвоката під час затримання особи досліджено О. О. Волобуєвою [22]. Значення правничої допомоги для захи-

сту прав підозрюваного, зокрема на початкових етапах кримінального провадження, розкрито також у порівняльному дослідженні А. Chystiakova, Y. Kuzmichova-Kyslenko, R. Bilokin, S. Moskalenko та Н. Stepanova [3].

Спеціальну процесуальну форму провадження щодо неповнолітніх висвітлено Г. М. Степановою та О. Ю. Хахуцяк у межах дослідження особливих порядків кримінального провадження [14, pp. 730–740]. Питання участі законного представника неповнолітнього та можливого конфлікту інтересів між ним і дитиною проаналізовано М. В. Червінко [2]. Окремі проблеми відповідності положень статей 211 і 492 КПК України європейським стандартам, зокрема щодо максимальної тривалості затримання неповнолітнього без судового рішення, порушено Т. О. Лоскутовим [13, pp. 203–207]. Сучасні підходи до диференціації кримінальної процесуальної форми узагальнено також у навчальному посібнику «Особливі порядки кримінального провадження», підготовленому О. Ю. Хахуцяк, Г. М. Степановою та іншими авторами [12].

Міжнародні стандарти вимагають, щоб позбавлення дитини свободи застосовувалося як крайній захід і протягом якомога коротшого належного періоду [16]. Комітет ООН з прав дитини наголошує на необхідності врахування віку, рівня розвитку та особливої вразливості дитини під час її контакту із системою кримінальної юстиції [17]. Вимоги щодо доступності інформації, участі захисника, повідомлення батьків або інших належних осіб та поведінки, яке відповідає найкращим інтересам дитини, закріплено у стандартах правосуддя, дружнього до дитини [5], Директиві 2013/48/ЄС [7] і Директиві (ЄС) 2016/800 [8]. Хоча зазначені директиви не є складовою національного законодавства України, вони становлять важливий орієнтир для оцінювання достатності передбачених КПК України процесуальних гарантій.

Особливе значення для розуміння змісту цих гарантій має рішення Суду справедливості Європейського Союзу у справі C-603/22, M.S. and Others. Суд звернув увагу на необхідність надання дитині інформації про її права простою і доступною мовою, забезпечення допомоги адвоката та участі особи, яка несе батьківську відповідальність [6]. Подібний підхід простежується у практиці Європейського суду з прав людини.

У справах *Panovits v. Cyprus* та *Salduz v. Turkey* Суд підкреслив особливу вразливість неповнолітнього під час перебування під контролем правоохоронних органів і значення своєчасного доступу до захисника для забезпечення справедливості кримінального провадження [9; 10]. Ці позиції конкретизують загальні гарантії, передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [4].

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених кримінальному процесуальному затриманню та провадженню щодо неповнолітніх, недостатньо дослідженим залишається саме механізм реалізації спеціальних гарантій у період від фактичного позбавлення неповнолітнього свободи до його звільнення або доставлення до слідчого судді. На практиці проблеми виникають під час визначення моменту затримання, негайного повідомлення про процесуальні права, забезпечення доступу до захисника, інформування батьків чи інших законних представників, а також фіксації виконання відповідних обов'язків уповноваженими службовими особами. За таких умов формальне дотримання процедури не завжди свідчить про те, що неповнолітній фактично зрозумів свої права та отримав можливість ними скористатися.

Метою статті є визначення змісту процесуальних гарантій прав неповнолітнього підозрюваного під час затримання, виявлення недоліків їх нормативного регулювання та практичної реалізації, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення відповідних положень кримінального процесуального законодавства України. Предмет дослідження обмежено кримінальним процесуальним затриманням неповнолітнього, яке охоплює період від моменту фактичного обмеження свободи його пересування до звільнення або доставлення до слідчого судді. Питання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та проведення окремих слідчих дій не становлять самостійного предмета цього дослідження.

2. Матеріали та методи. Матеріалами дослідження стали положення національного кримінального процесуального законодавства, міжнародні стандарти захисту прав дитини, практика міжнародних і національних судових установ, а також наукові праці, присвячені затриманню особи та особливостям кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Нормативну основу дослідження становили Конституція України [18], Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» [19] і Кримінальний процесуальний кодекс України [20].

Основну увагу приділено положенням КПК України, які визначають процесуальний статус підозрюваного, підстави затримання без ухвали слідчого судді, момент фактичного затримання, обов'язок повідомлення про затримання, порядок залучення захисника та особливості застосування затримання до неповнолітнього. Норми національного законодавства аналізувалися у редакції, чинній на час проведення дослідження.

Міжнародно-правову основу сформували Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [4], Конвенція ООН про права дитини [16], Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини [5], а також Загальний коментар № 24 Комітету ООН з прав дитини [17]. Для визначення європейських підходів до забезпечення прав неповнолітнього під час затримання використано Директиву 2013/48/ЄС щодо права на доступ до адвоката [7] та Директиву (ЄС) 2016/800 щодо процесуальних гарантій для дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні [8]. Положення зазначених директив розглядалися не як джерела національного права України, а як орієнтири для оцінювання відповідності національного регулювання сучасним європейським стандартам.

До матеріалів судової практики включено рішення Суду справедливості Європейського Союзу у справі C-603/22, *M.S. and Others* [6], рішення Європейського суду з прав людини у справах *Panovits v. Cyprus* [9] і *Salduz v. Turkey* [10], а також постанову Верховного Суду від 9 липня 2024 року у справі № 678/428/23 [15]. Критеріями відбору судових рішень були їх зв'язок із моментом фактичного затримання, своєчасністю доступу до захисника, належним інформуванням про процесуальні права та особливою вразливістю неповнолітнього підозрюваного.

Теоретичну основу дослідження становили наукові праці, у яких розглянуто правову природу затримання, його примусовий і пізнавальний характер, вимоги належної правової процедури, участь захисника та законного представника, а також особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх [1–3; 11–14; 21; 22]. Під час опрацювання наукової літератури перевага надавалася публікаціям, положення яких безпосередньо стосуються фактичного затримання, реалізації права на захист і спеціальних процесуальних гарантій дитини.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. За допомогою методу системного аналізу процесуальні гарантії неповноліт-

нього розглянуто як взаємопов'язану систему, що включає нормативне визначення підстав затримання, фіксацію його фактичного моменту, роз'яснення прав, доступ до захисника, повідомлення законних представників і можливість перевірки законності обмеження свободи.

Формально-юридичний метод використано для з'ясування змісту положень національного законодавства, виявлення неузгодженостей між загальними правилами затримання та спеціальними нормами кримінального провадження щодо неповнолітніх. Особливу увагу приділено визначенню обсягу обов'язків уповноваженої службової особи від моменту фактичного обмеження свободи пересування неповнолітнього.

Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення положень законодавства України з міжнародними та європейськими стандартами захисту прав дитини [5–8; 16; 17]. Таке порівняння дало змогу визначити, наскільки національний порядок затримання забезпечує доступне інформування неповнолітнього, своєчасну участь захисника, повідомлення особи, яка несе батьківську відповідальність, та врахування найкращих інтересів дитини.

Метод аналізу судової практики використано для встановлення підходів міжнародних і національних судів до оцінювання моменту фактичного затримання, ефективності правничої допомоги та здатності неповнолітнього усвідомлено користуватися своїми процесуальними правами [6; 9; 10; 15]. Методи аналізу, синтезу та узагальнення дали можливість систематизувати виявлені проблеми правового регулювання і сформулювати пропозиції щодо вдосконалення механізму забезпечення прав неповнолітнього підозрюваного.

Межі дослідження охоплюють період від фактичного позбавлення неповнолітнього свободи пересування до його звільнення або доставлення до слідчого судді. Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, порядок його продовження та проведення окремих слідчих дій не розглядалися як самостійний предмет дослідження.

3. Результати та обговорення. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що затримання неповнолітнього підозрюваного має розглядатися одночасно у двох взаємопов'язаних площинах. З одного боку, до нього застосовуються загальні правила затримання особи, передбачені статтями 207–213 КПК України. З іншого боку, вік затриманого зумовлює необхідність застосування спеціальної процесуальної форми, закріпленої у главі 38 КПК України [20]. Саме поєднання

загальних і спеціальних положень повинно забезпечувати підвищений рівень захисту неповнолітнього, який через недостатню життєву зрілість не завжди здатний самостійно оцінити правове значення дій уповноважених службових осіб.

Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх досліджуються як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми, спрямованої на врахування віку, рівня розвитку та вразливості дитини [12; 14, pp. 730–740]. Проте положення глави 38 КПК України не утворюють завершеного спеціального порядку затримання неповнолітнього. Значна частина відповідних гарантій розосереджена між загальними нормами про затримання, положеннями про обов'язкову участь захисника та нормами про участь законного представника. Через це практичне застосування таких положень залежить від їх правильного системного тлумачення уповноваженою службовою особою.

У науковій літературі затримання характеризують по-різному. С. С. Барган, А. С. Абдель Фатах і М. М. Потоцький розглядають його як процесуальний засіб пізнавальної діяльності слідчого, під час якого можуть бути отримані відомості, важливі для подальшого доказування [1]. М. В. Гузела, навпаки, наголошує, що кримінальне процесуальне затримання є заходом процесуального примусу, має самостійну мету і не повинно перетворюватися на спосіб збирання доказів [11]. А. Ф. Волобуєв пов'язує правомірність затримання з дотриманням належної правової процедури та справедливого балансу між публічним інтересом і правами затриманого [21].

На нашу думку, пізнавальний результат може супроводжувати затримання, однак не повинен визначати його правову природу. Особливо це стосується неповнолітнього. Використання моменту фактичного обмеження свободи для одержання від дитини пояснень або іншої інформації до прибуття захисника створює ризик підміни процесуальної мети затримання завданнями доказування. Тому будь-яке спілкування уповноважених осіб із затриманим неповнолітнім, яке стосується обставин кримінального правопорушення, має оцінюватися з урахуванням того, чи був забезпечений доступ до захисника та чи усвідомлювала дитина своє право не відповідати на запитання.

Першим результатом дослідження є висновок про визначальне значення моменту фактичного затримання. Відповідно до статті 209 КПК України особа вважається затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою

особою чи у визначеному нею приміщенні [20]. Отже, виникнення процесуальних гарантій не може пов'язуватися лише зі складенням протоколу, доставленням особи до підрозділу поліції або офіційним повідомленням про підозру.

Такий підхід має особливе значення для неповнолітнього, який може сприймати вимогу працівника поліції як безумовно обов'язкову навіть тоді, коли фізична сила або спеціальні засоби не застосовуються. Зовнішня відсутність примусу не завжди свідчить про збереження свободи пересування. Вирішальним має бути те, чи могла дитина фактично залишити місце перебування і чи було їй зрозуміло, що вона має таку можливість.

У постанові від 9 липня 2024 року у справі № 678/428/23 Верховний Суд зазначив, що відсутність протоколу затримання сама по собі не зумовлює автоматичної недопустимості всіх одержаних надалі доказів. Порушення, пов'язане з нескладенням або несвоєчасним складенням протоколу, може бути враховане шляхом установлення судом реального часу затримання [15]. Цей висновок є важливим для розмежування фактичного та процесуально оформленого затримання.

Водночас щодо неповнолітнього встановлення судом фактичного часу затримання вже після завершення відповідних подій не завжди здатне усунути негативні наслідки порушення. Якщо від реального моменту обмеження свободи не було своєчасно повідомлено захисника та батьків, подальше виправлення часу в процесуальних документах не відновлює можливості скористатися допомогою цих осіб у найуразливіший період. Тому точна фіксація години і хвилини фактичного затримання неповнолітнього повинна розглядатися не як формальна вимога до протоколу, а як початкова гарантія, від якої обчислюються строки та визначається своєчасність виконання інших обов'язків.

Другим результатом є виявлення проблеми недостатньої диференціації строків затримання залежно від віку особи. Стаття 211 КПК України встановлює, що загальний строк затримання без ухвали слідчого судді не може перевищувати сімдесяти двох годин. Не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання особа має бути звільнена або доставлена до суду [20]. Ці строки однаково застосовуються до повнолітніх і неповнолітніх.

Т. О. Лоскутов звертає увагу на невідповідність такого підходу європейським стандартам, оскільки статті 211 і 492 КПК України фактично допускають перебування неповнолітнього без судового рішення протягом того самого строку, що

й дорослої особи [13, pp. 203–207]. Це не повною мірою узгоджується з положенням Конвенції ООН про права дитини, за яким затримання дитини повинно застосовуватися лише як крайній захід і протягом якомога коротшого належного періоду [16]. На необхідності мінімізації тривалості будь-якого позбавлення дитини свободи наголошує і Комітет ООН з прав дитини [17].

Отримані результати підтверджують необхідність установлення у статті 492 КПК України окремого, скороченого строку доставлення затриманого неповнолітнього до слідчого судді. Доцільно передбачити, що таке доставлення повинно здійснюватися у найкоротший можливий строк, але не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту фактичного затримання. Якщо протягом цього строку неповнолітнього не доставлено до слідчого судді, він має бути негайно звільнений. Такий підхід відповідатиме принципу пріоритету найкращих інтересів дитини та зменшить тривалість її перебування у стані процесуальної невизначеності.

Третій результат стосується способу інформування неповнолітнього про підстави затримання та його процесуальні права. Формальне вручення стандартної пам'ятки не завжди забезпечує розуміння дитиною її змісту. Інформація повинна надаватися з урахуванням віку, рівня розвитку, освіченості та емоційного стану неповнолітнього. Це передбачає використання простих речень, уникнення складної юридичної термінології та надання можливості поставити уточнювальні запитання.

Директива (ЄС) 2016/800 вимагає, щоб дитина отримувала інформацію про свої права у простій і доступній формі, яка враховує її особливі потреби та вразливість [8]. Аналогічний підхід закріплено у Керівних принципах щодо правосуддя, дружнього до дитини [5]. У рішенні у справі C-603/22, *M.S. and Others*, Суд справедливості Європейського Союзу зазначив, що дитині та особі, яка несе батьківську відповідальність, має бути надана зрозуміла інформація про процесуальні права не пізніше першого офіційного спілкування з поліцією або іншим компетентним органом [6].

Зі змісту цих стандартів випливає, що уповноважена службова особа повинна не лише повідомити права, а й переконатися, що неповнолітній зрозумів їх основний зміст. Підпис дитини під пам'яткою не може вважатися достатнім підтвердженням такого розуміння. У протоколі доцільно окремо зазначати спосіб роз'яснення прав, використання адаптованої до віку пам'ятки та відповідь неповнолітнього на запитання про те,

чи зрозумілі йому підстави затримання, право мовчати, право на захисника і право на повідомлення батьків або інших належних осіб.

Четвертий результат полягає у визначенні раннього доступу до захисника як центральної гарантії прав неповнолітнього. Обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього повинна забезпечуватися з моменту встановлення його віку або виникнення обґрунтованих сумнівів у досягненні ним повноліття [20]. Стаття 213 КПК України покладає на уповноважену службову особу обов'язок негайно повідомити про затримання орган, уповноважений на надання безоплатної правничої допомоги [19; 20].

Участь адвоката під час затримання є необхідною не тільки для подальшого представництва інтересів підозрюваного. Захисник повинен мати можливість перевірити підстави затримання, його фактичний час, стан неповнолітнього, дотримання порядку повідомлення батьків та зрозумілість наданої дитині інформації. На значенні раннього доступу до адвоката наголошують О. О. Волобуєва [22] та автори порівняльного дослідження ролі адвоката у захисті прав підозрюваних [3].

У справах *Salduz v. Turkey* та *Panovits v. Cyprus* Європейський суд з прав людини підкреслив, що неповнолітній перебуває в особливо вразливому становищі, а відсутність своєчасної правничої допомоги може поставити під сумнів справедливості усього подальшого провадження [9; 10]. Директива 2013/48/ЄС також передбачає доступ до адвоката без невинуватеної затримки після позбавлення особи свободи [7]. Для неповнолітнього ця вимога повинна тлумачитися особливо суворо.

У практичній площині недостатньо лише направити повідомлення центру з надання безоплатної правничої допомоги. До прибуття захисника та проведення конфіденційного спілкування з ним неповнолітньому не повинні пропонувати надавати пояснення щодо обставин кримінального правопорушення, підписувати заяви про відмову від правничої допомоги або вчиняти інші дії, наслідків яких він може не усвідомлювати. У протоколі затримання доцільно фіксувати точний час повідомлення відповідного центру, час прибуття адвоката та час першого конфіденційного спілкування захисника з неповнолітнім.

П'ятим результатом є встановлення самостійного значення негайного повідомлення батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників та органу опіки і піклування. Частина друга статті 213 КПК України покладає відповідний обов'язок

безпосередньо на службову особу, яка здійснила затримання [20]. Тому повідомлення цих осіб не може перекладатися на самого неповнолітнього або відкладатися до доставлення його у підрозділ поліції.

Участь законного представника є важливою складовою спеціальної процесуальної форми, але вона не може механічно ототожнюватися із захистом найкращих інтересів дитини. М. В. Червінко слушно звертає увагу на можливість конфлікту інтересів між неповнолітнім і його законним представником [2]. Якщо є обґрунтовані підстави вважати, що повідомлення конкретної особи може зашкодити інтересам дитини, це не повинно призводити до повної відмови від відповідної гарантії. У такому разі необхідно невідкладно залучити іншу належну особу або представника органу опіки та піклування.

Недоліком чинного регулювання є відсутність у статті 213 КПК України чітких вимог до форми фіксації повідомлення. Слово «негайно» визначає терміновість дії, але не встановлює обов'язку зазначати у протоколі час, спосіб повідомлення, особу, яка його прийняла, та причини невдалих спроб зв'язку. Це ускладнює подальшу перевірку дотримання гарантії. Тому статтю 213 КПК України доцільно доповнити положенням про обов'язкову фіксацію точного часу, способу і результату повідомлення кожної належної особи.

Окремої уваги потребує співвідношення затримання і подальшого судового контролю. Перевірка законності затримання неповнолітнього не повинна обмежуватися встановленням формальної наявності підстав, передбачених статтею 208 КПК України. Слідчий суддя має з'ясувати реальний момент обмеження свободи, тривалість доставлення, своєчасність складення протоколу, доступність роз'яснення прав, час повідомлення захисника та законних представників, а також наявність у неповнолітнього можливості конфіденційно поспілкуватися з адвокатом.

Проведене дослідження дозволяє запропонувати взаємопов'язаний механізм забезпечення прав неповнолітнього під час затримання. Його основними елементами мають бути: точна фіксація моменту фактичного затримання; невідкладне повідомлення підстав обмеження свободи у зрозумілій для дитини формі; негайний виклик захисника; заборона отримувати від неповнолітнього інформацію про обставини правопорушення до конфіденційної консультації з адвокатом; повідомлення батьків або інших належних осіб; скорочений строк доставлення до слідчого судді; повна документальна фіксація виконання кожної гарантії.

Таким чином, основна проблема чинного регулювання полягає не у відсутності процесуальних гарантій як таких, а у недостатній визначеності моменту, порядку та способу їх практичної реалізації. Загальні положення про затримання розраховані переважно на дорослого учасника кримінального провадження і не враховують повною мірою особливості сприйняття та поведінки дитини. Усунення цього недоліку потребує доповнення КПК України спеціальними правилами затримання неповнолітнього, які поєднують скорочені строки, доступне інформування, невідкладну правничу допомогу та контрольоване повідомлення законних представників.

4. Висновки. За результатами дослідження встановлено, що затримання неповнолітнього потребує одночасного застосування загальних положень КПК України про затримання особи та спеціальних правил кримінального провадження щодо неповнолітніх. Водночас ці гарантії закріплені у різних нормах і не утворюють цілісного спеціального порядку, що ускладнює їх однакове застосування.

Визначальне значення має момент фактичного затримання, з якого неповнолітній змушений залишатися поряд з уповноваженою службовою особою або у визначеному нею приміщенні. Саме від цього моменту, а не від часу складення протоколу чи доставлення до підрозділу поліції, повинні обчислюватися строки та забезпечуватися всі процесуальні гарантії. Несвоєчасне оформлення затримання створює ризик фактичного обмеження свободи без захисника та законного представника.

До прибуття захисника і проведення конфіденційної консультації неповнолітньому не повинні пропонувати надавати пояснення щодо обставин правопорушення, відмовлятися від правничої допомоги або вчиняти дії, наслідків яких він може не усвідомлювати. Участь адвоката повинна бути реальною та спрямованою на перевірку підстав і часу затримання, дотримання прав дитини та порядку повідомлення законних представників.

Інформація про підстави затримання, право мовчати, право на захисника та повідомлення батьків повинна надаватися простою і доступною мовою з урахуванням віку та рівня розвитку дитини. Підпис під стандартною пам'яткою не є достатнім підтвердженням того, що неповнолітній зрозумів свої права. У протоколі необхідно зазначати спосіб їх роз'яснення та результат перевірки розуміння.

Самостійною гарантією є негайне повідомлення батьків, усиновителів, опікунів, піклуваль-

ників та органу опіки і піклування. Виконання цього обов'язку не може покладатися на неповнолітнього або відкладатися до його доставлення у підрозділ поліції. За наявності конфлікту інтересів із законним представником необхідно невідкладно залучити іншу належну особу.

Встановлено, що застосування до неповнолітнього загальних строків затримання не повною мірою відповідає вимозі якомога коротшого обмеження свободи дитини. У зв'язку із цим запропоновано передбачити у статті 492 КПК України обов'язок доставити затриманого неповнолітнього до слідчого судді у найкоротший строк, але не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту фактичного затримання. У разі недотримання цього строку неповнолітній повинен бути негайно звільнений.

Для вдосконалення законодавства доцільно закріпити у главі 38 КПК України окремий порядок затримання неповнолітнього; запровадити адаптовану до віку пам'ятку про процесуальні права; установити обов'язкову фіксацію часу повідомлення захисника і законних представників, прибуття адвоката та проведення конфіденційної консультації. Під час перевірки законності затримання слідчий суддя повинен з'ясовувати реальний момент обмеження свободи, своєчасність доступу до захисника, належність інформування дитини та виконання обов'язку щодо повідомлення її законних представників.

Отже, ефективність процесуальних гарантій неповнолітнього залежить не лише від їх нормативного закріплення, а насамперед від наявності чіткого механізму реалізації з моменту фактичного затримання.

Конфлікт інтересів. Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування. Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних. Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання штучного інтелекту: Під час підготовки статті використовувалась мовна модель штучного інтелекту ChatGPT (OpenAI, GPT-5) як допоміжний інструмент для мовно-стилістичного опрацювання тексту, структуровання окремих фрагментів статті та технічного оформлення бібліографічних описів і англomовного перекладу анотації та References. Технології штучного інтелекту використовувалися під час підготовки вступних структурних

елементів статті, а також окремих редакційних і стилістичних фрагментів основного тексту. Авторами самостійно здійснювалися підбір та аналіз наукових джерел, опрацювання нормативного матеріалу, формулювання наукових положень, висновків і пропозицій. Усі результати, отримані за допомогою інструментів штучного інтелекту, були додатково перевірені шляхом аналізу положень кримінального процесуаль-

ного законодавства України, наукових джерел та правозастосовної практики. Використання технологій штучного інтелекту не вплинуло на самостійність наукових висновків авторів та не визначало результати проведеного дослідження.

Внесок авторів. Степанова Ганна Миколаївна – внесок 30 %, Борко Надія Олександрівна – 35%, Кучеренко Марія Олегівна – 35 %.

References:

1. Barhan, S. S., Abdel Fatah, A. S., & Pototskyi, M. M. (2026). Detention as a procedural means of the investigator's cognitive activity. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 1(3), 33-37. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.5> [in Ukrainian].
2. Chervinko, M. V. (2022). Legal representative of a minor in criminal proceedings: Problematic aspects. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, (2), 288-292. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.54> [in Ukrainian].
3. Chystiakova, A., Kuzmichova-Kyslenko, Y., Bilokin, R., Moskalenko, S., & Stepanova, H. (2025). The lawyer's role in safeguarding suspects' rights: A comparative study across Ukraine, Poland, and Lithuania in the era of technological and criminal justice reform. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*, 4, Article 1422. <https://doi.org/10.56294/sctconf20251422>
4. Council of Europe. (1950). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng
5. Council of Europe. (2010). Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. <https://rm.coe.int/16804b2cf3>
6. Court of Justice of the European Union. (2024, September 5). Judgment in Case C-603/22, M.S. and Others (Procedural rights of minors), ECLI:EU:C:2024:685. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0603>
7. Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty. (2013). Official Journal of the European Union, L 294, 1-12. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/48/oj/eng>
8. Directive (EU) 2016/800 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. (2016). Official Journal of the European Union, L 132, 1-20. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/800/oj/eng>
9. European Court of Human Rights. (2008a). *Panovits v. Cyprus*, Application No. 4268/04, judgment of 11 December 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244>
10. European Court of Human Rights. (2008b). *Salduz v. Turkey [GC]*, Application No. 36391/02, judgment of 27 November 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893>
11. Huzela, M. V. (2020). The problem of detention as a measure of criminal procedural coercion: Ensuring the rights of the detainee in the light of Article 5 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the case law of the European Court of Human Rights. *Visnyk of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 7(4), 238-245. <https://doi.org/10.23939/law2020.28.238> [in Ukrainian].
12. Khakhutsiak, O. Yu., Stepanova, H. M., Halahan, O. I., Kubarieva, O. V., Koval, B. V., & Svyrydenko, S. V. (2026). Special procedures of criminal proceedings: A study guide. National Academy of Internal Affairs. <https://nnpp.navs.edu.ua/news/osoblivi-poryadki-kriminalnogo-provazhennya-u-fokusi-nauki-i-praktiki-prezentovano-novij-navchalnij-posibnik.html> [in Ukrainian].
13. Loskutov, T. O. (2019). Compliance of certain provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine with European human rights standards. *Entrepreneurship, Economy and Law*, (8), 203-207. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.38> [in Ukrainian].
14. Stepanova, H. M., & Khakhutsiak, O. Yu. (2025). Special procedures of criminal proceedings. In D. P. Pysmennyi, L. D. Udalova, & S. S. Cherniavskiy (Eds.), *Criminal procedure: Textbook* (pp. 699-760). Center for Educational Literature. [in Ukrainian].

15. Supreme Court. (2024, July 9). Resolution in Case No. 678/428/23, proceeding No. 51-2629km24. <https://court.gov.ua/press/news/1649123/> [in Ukrainian].
16. United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
17. United Nations Committee on the Rights of the Child. (2019). General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system (CRC/C/GC/24). <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-24-2019-childrens-rights-child>
18. Ukraine. (1996). Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR of 28 June 1996. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
19. Ukraine. (2011). On free legal aid: Law of Ukraine No. 3460-VI of 2 June 2011. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> [in Ukrainian].
20. Ukraine. (2012). Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 4651-VI of 13 April 2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
21. Volobuiev, A. F. (2024). Detention as a measure to ensure due legal procedure in criminal proceedings. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law, 86(5), 39-45. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.5> [in Ukrainian].
22. Volobuieva, O. O. (2023). Certain aspects of a lawyer's participation during the detention of a person suspected of committing a criminal offense. Legal Scientific Electronic Journal, (1), 596-599. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/139> [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Степанова Ганна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінальної юстиції
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
e-mail: annast7675@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1280-0163

Борко Надія Олександрівна

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
e-mail: annast7675@ukr.net
ORCID: 0009-0006-1551-1841

Кучеренко Марія Олегівна

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
e-mail: annast7675@ukr.net
ORCID: 0009-0007-7716-2015

Hanna Stepanova

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of Criminal Justice Educational and Research Institute of Law and Psychology
National Academy of Internal Affairs
e-mail: annast7675@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1280-0163

Nadiia Borko

Bachelor's Degree Student
Educational and Research Institute of Law and Psychology
National Academy of Internal Affairs
e-mail: annast7675@ukr.net
ORCID: 0009-0006-1551-1841

Mariia Kucherenko

Bachelor's Degree Student
Educational and Research Institute of Law and Psychology
National Academy of Internal Affairs
e-mail: annast7675@ukr.net
ORCID: 0009-0007-7716-2015

Дата надходження статті: 27.05.2026

Дата надходження виправленої версії статті: 10.07.2026

Дата прийняття статті: 27.07.2026

Дата публікації статті: 14.09.2026